

УДК 37.015.311:792 (045)

МАКСИМ ЯКИМЕНКО, аспірант кафедри педагогіки,
психології, початкової освіти та освітнього
менеджменту Комунальний заклад "Харківська
гуманітарно-педагогічна академія" Харківської
обласної ради, Україна
ORCID ID 0000-0002-7329-1094
maksimproykimenko@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ СЦЕНІЧНО-ПЛАСТИЧНОГО ВИЯВУ ДЛЯ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ

MAXYM YAKYMENKO, Postgraduate student of the
Department of Pedagogy, Psychology, Primary Education
and Educational Management Municipal Establishment
"Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy" of
Kharkiv Regional Council, Ukraine

THE USE OF MEANS OF SCENIC AND PLASTIC EXPRESSION FOR THE DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES OF CHILDREN

У статті порушено проблему розвитку креативних здібностей у дітей засобами сценічно-пластичного вияву. З'ясовано, що розвиток креативних здібностей передбачає систематичний і цілеспрямований процес, який триває протягом усього життя, тому потребує дієвих шляхів удосконалення. Визначено ключові засоби сценічно-пластичного вияву (пластика тіла, танцювальні рухи, поза, жести, динаміка дій і переміщення (темп, ритм, амплітуда виконання рухів), просторове розташування). Висвітлено шляхи розвитку креативних здібностей дітей засобами сценічно-пластичного вияву.

Ключові слова: засоби сценічно-пластичного вияву, креативні здібності, творчість, дитина, хореографічне мистецтво.

Summary. The article deals with the problem of developing creative abilities in children by means of scenic-plastic expression. It was found that the development of children's creative abilities involves a systematic and purposeful process that lasts a lifetime, so it needs

effective ways of improvement. The key means of stage-plastic expression (body plasticity, dance movements, posture, gestures, dynamics of actions and movements (tempo, rhythm, amplitude of movements), spatial location) are defined. Ways of developing children's creative abilities by means of scenic-plastic expression are highlighted.

Key words: means of stage-plastic expression, creative abilities, creativity, child, choreographic art.

Мета: обґрунтувати доцільність використання засобів сценічно-пластичного вияву для розвитку креативних здібностей дітей.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Розвиток дитини залежить від індивідуальних здібностей і середовища, у якому вона перебуває (соціум). У сучасному суспільстві діти зіткнулися з психологічними проблемами, які пов'язані з карантинними обмеженнями, військовою агресією на території України, обмеженістю в спілкуванні з однолітками та рідними тощо. Тому виникає нагальна потреба в подоланні у дітей відчуттів самотності, невпевненості, сором'язливості, страху у висловлюванні

своїх думок, проявленні почуттів та емоцій. Дітям, особливо старшого шкільного віку, притаманні такі риси, як: "конформізм; невпевненість у собі або ж занадто сильна впевненість; емоційна пригніченість і стійке домінування негативних емоцій; уникнення ризикованої поведінки; домінування мотивації, уникнення невдачі над мотивацією, прагнення до успіху, висока тривожність як особистісна риса; сильні механізми особистісного захисту" (Лавренчук, 2018, с. 98). Емоційна обмеженість часто призводить до замкненості, яка проявляється у міміці, мовленні, рухах.

Усвідомлення свого внутрішнього світу, динаміки змін у суспільстві дозволяють дітям проявляти себе у творчості. Тому виникає необхідність у розвитку креативних здібностей, щоб мати змогу віддзеркалити себе у зовнішніх проявах (мовлення, міміка, жести, рухи, дії). Вирішення зазначеної проблеми досягається через формування навичок самопізнання та самовиявлення дитини з використанням засобів сценічно-пластичного прояву. Звернення до мистецтва, основ театральної та хореографічної творчості як до світу прекрасного і незвичайного, фантас-

тичного та неповторного сприяє розвитку креативних здібностей дітей.

Аналіз досліджень і публікацій.

Формування та розвиток креативних здібностей у дітей було об'єктом досліджень вітчизняних та закордонних науковців, які враховували вікові й індивідуальні потреби й можливості дітей: В. Барко, М. Веракс, Дж. Гілфорд, Д. Ельконін, Л. Керрол, Т. Коломоєць, Л. Кудрик, А. Маслоу, В. Павленк, Дж. Сміт, Ю. Сурмяк, В. Сухомлинський, П. Торренс, О. Чепур та інші.

Розвиток креативних здібностей дітей вивчали у контексті застосування різних засобів: образотворчого мистецтва (І. Бабій, Т. Руденко); стильового розмаїття сучасної хореографії (Т. Подік); танцювальної імпровізації за мотивами художніх творів (С. Колеснікова); ігрової технології (Л. Шульга); театралізованої діяльності (І. Бондарева, Л. Єніна) тощо.

Аналіз науково-педагогічної літератури засвідчив відсутність наукових доробок щодо використання засобів сценічно-пластичного вираження для розвитку креативних здібностей дітей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток креативних здібностей дітей є складним явищем і динамічним процесом формування творчих якостей, що потребує використання різних підходів, технологій і засобів. Творчість виступає продуктивною діяльністю дитини в будь-якому віці, адже вона породжує якісно нові матеріальні та духовні цінності, спрямована на самоактуалізацію особистості.

Креативне сприйняття світу, творче мислення дитини слугує фактором її всебічного розвитку. Креативність є ознакою творчої особистості, котра спроможна реалізуватися, готовою до "будь-якої творчої діяльності, змотивованої прагненням індивідуума до самовираження та самоствердження" (Шевченко & Коберник, 2019); "це здатність пізнавати, знаходити рішення в нестандартних ситуаціях, це націленість на відкриття нового і

здатність до глибокого усвідомлення свого досвіду" (Лавренчук, 2018, с. 98).

Креативністю є здатність особистості до творчої діяльності, прояву творчого підходу до вирішення проблем, створення нових ідей та їх реалізація.

Погоджуємось з Ю. Сурмяк і Л. Кудрик стосовно того, що "процес креативної діяльності пов'язаний з такими психічними процесами, як: пам'ять, увага, уява, мислення, інтуїція. Суттєвими умовами актуалізації цієї здатності є самоволодіння, впевненість у собі, мотивація, рівень естетичного розвитку, почуття гумору, вміння деталізувати образи, виділяти необхідне, перебудовувати на нове, інтелектуальний рівень, екзистенційні та комунікативні параметри, компетентність" (Сурмяк & Кудрик, 2017, с. 109).

Якісний розвиток здібностей у дітей сприяє формуванню відкритості до всього нового, допитливості, емоційності та активності, цілісності і глибини сприйняття, яскравості образного мислення. Розвиток креативних здібностей дітей характеризується як "відносно самостійна та динамічна система окремих особистісних якостей, що у поєднанні між собою утворюють інтегровану якість, що формується та проявляється у творчій діяльності і забезпечує розвивальну взаємодію особистості з навколишнім середовищем у процесі проблемно-пошукової діяльності" (Коломоєць, 2017, с. 6). Уважаємо, що під час розвитку креативних здібностей діти стають більш сміливі до експериментів, прояву своїх умінь, схильні до ризиків і відкриттів, мають багату фантазію, гнучкість мислення у різних ситуаціях.

Зазначимо, що розвиток креативних здібностей дітей передбачає систематичний і цілеспрямований процес, який триває протягом усього життя, удосконалюючи та розширюючи індивідуальні можливості. Тому необхідно зважати на різноманіття шляхів розвитку творчості.

К. Зосимова переконана, що дієвими умовами розвитку худож-

ньо-творчого розвитку сучасних дітей є: "послідовне формування естетичної культури, актуалізація творчого потенціалу і вдосконалення практичних знань, умінь та навичок у галузі образотворчого мистецтва, музики, хореографії, театру, кіно, стимулювання прагнення особистості до творчої самореалізації у різних видах художньої діяльності" (Зосимова, 2020, с. 63).

Звернення до мистецтва, зокрема хореографічного, дозволяє навчити дітей творчо осмислювати образний зміст танцювальних художніх творів, оскільки танець виступає ключовим засобом прояву своїх емоцій, настрою та почуттів, розповіді історій мовою тіла. Формування творчого сприйняття дійсності, її передачі досягається через освоєння дітьми мови рухів, тіла, міміки, що застосовується для образного втілення, тобто засобами сценічно-пластичного прояву. Проаналізуємо їх використання у контексті розвитку креативних здібностей дітей.

Нам імпонує погляд В. Сосіної (Сосіна, 2018, с. 15) щодо видів засобів виразності, сценічно-пластичного прояву: пластика тіла, танцювальні рухи, поза, жести, динаміка дій і переміщення (темп, ритм, амплітуда виконання рухів), просторове розташування.

Відчуття свого тіла є ключовим інструментом у розвитку креативних здібностей дітей, адже дозволяє завдяки пластичності відобразити історію, відчуття та навіть викликати емоції. Звернемо увагу, що пластикою вважаємо мистецтво ритмічних рухів тіла, плавності рухів і жестів. Різноманітні жести й пози дозволяють замінити слова, надихнути на "малювання тілом".

Дитина має опанувати навички гармонійно поєднувати внутрішній світ із зовнішнім проявом у вигляді рухів, основами танцювальної техніки, оволодіти своїм тілом, бути розкутим і відкритим для творчої фантазії і непередбачуваних дій. Важливо наголосити, що під час розвитку креативних здібностей доцільно сформувати вміння швидко

й повільно, плавно й різко, спокійно та динамічно змінювати темп, ритм і загальний напрям діяльності, що водночас дозволяє правильно передати свої почуття та емоції. Уміння здійснювати таку контрастність у хореографічному мистецтві слугує яскравим засобом виразності в передачі різних образів, дій, ситуацій.

Отже, робота над контролем свого тіла, пластичністю забезпечить гармонійний фізичний розвиток дитини, а також розкриє можливості для розвитку креативних здібностей у відтворенні художніх творів, передачі внутрішнього стану.

Невід'ємним засобом сценічно-пластичного прояву є сюжет художнього твору (танцю). Дитині потрібно навчитися осмислювати сюжет твору, утілювати його в образи й конкретні рухи, міміку, що, зі свого боку, дозволить навчити її "розкриватися світу, позбавлятися від страхів і бар'єрів, пов'язаних зі спілкуванням з іншими людьми, виступом перед публікою" (Сосіна, 2018, с. 3–4).

До засобів сценічно-пластичного виявлення відносимо й артистичну емоційність, відповідно до якої "потрібно надавати учням певну свободу прояву почуттів, що відповідають змісту музики, виражати через рух емоційний стан" (Сосіна, 2018, с. 24). Для передачі сюжету та образу діти мають навчитися розрізняти всю палітру емоцій, уміти швидко на них реагувати, зчитувати інформацію за мімікою обличчя.

Пантоміма, міміка, акторська майстерність є засобами перевтілення, які дозволяють глибоко розкрити образ: "відобразити пластичну характерність танцювального образу, його емоційний стан, певне почуття – ставлення, конкретну дію героя в сценічній ситуації, хореографічний образ в цілому і, нарешті, зміст усього танцювального дійства" (Сосіна, 2018, с. 19).

Завдяки здатності дитини втілювати сюжет за допомогою рухів тіла й жестів можна говорити про формування у неї художньої виразності. Під художньою виразністю

розуміємо якість особистості, "що виявляється в здатності передавати танцювально-виразними засобами зміст хореографічного тексту і виступає як єдність художньо-мистецьких, психофізичних, комунікативних та кінетичних якостей виконавця" (Сосіна, 2018, с. 15). Тобто під час розвитку креативних здібностей дітей уважаємо за доцільне звертати увагу на формування навичок художньої виразності, тобто емоційності, почуттєвого насичення. Вони повинні розуміти, які емоції потрібно проявити, щоб максимально правильно їх передати.

Крім того, дитина має усвідомити те, що мова тіла пов'язана з мімікою, що має діяти у синхронні, інакше вийде абсурд. Тому, на нашу думку, під час розвитку креативних здібностей засобами сценічно-пластичного прояву необхідно дотримуватися педагогічних методик і прийомів: метод акторської психотехніки, техніка Мейснера, аутотренінг (навчання дітей м'язового розслаблення), релаксація, принцип активізації творчого мислення, методика імпровізації з елементами ігрової акторської діяльності тощо.

Ю. Лимар, Н. Мінякова (Лимар & Мінякова 2018, с. 84–86) та М.Оліяр (Оліяр, 2019, с. 35) визначили основні способи розвитку креативних здібностей у дітей завдяки мистецтву. Ураховуючи погляд учених, висвітливо шляхи розвитку креативних здібностей дітей засобами сценічно-пластичного прояву:

- формування позитивної мотивації до творчої діяльності, розвитку власних креативних здібностей;
- розвиток естетичного смаку, що формується завдяки художньому сприйнятті творів мистецтва;
- формування навичок самопізнання, що характеризується здатністю розуміти свої емоції, почуття, бажання, інтереси, цілі, можливості й потреби;
- формування навичок самовияву у будь-який спосіб, зокрема, мовою тіла;
- розвиток уяви та фантазії без

кордонів й обмежень;

- розвиток креативності у відображенні внутрішнього світу;
- розвиток критичного, асоціативного мислення, що дозволяє бачити внутрішні зв'язки між предметами, діями, рухами, критично ставитися до типових та непередбачуваних ситуацій, прогнозувати наступні дії тощо;
- формування адекватної самооцінки, готовності до перемог і поразок, труднощів;
- формування умінь організувати, планувати й коригувати творчу діяльність.

Отже, для розвитку креативних здібностей у дітей педагог має проявляти власну творчість, фахову майстерність: "постійно долати в собі інертність, шаблони й формальності у викладанні, прагнути до відкриття й застосування нових методів у навчанні, форм творчого спілкування, самовдосконалюватися. Усі його зусилля передусім повинні бути спрямовані на розвиток особистості дитини, її індивідуальності; на пошук найбільш оптимальних шляхів розвитку творчого потенціалу дітей" (Пономарьова, Петриченко, Полякова & Харківська, 2019, с. 35).

Уключення в методологію викладання засобів сценічно-пластичного прояву дозволить сформувати навички самовираження, моделювання креативних ідей, розвинути особистісні якості дітей (відкритість, чутливість, незалежність, індивідуальність тощо), розвинути креативні здібності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Використання засобів сценічно-пластичного прояву для розвитку креативних здібностей дітей дозволить навчити їх аналізувати образи й сюжети, відтворювати свій задум, яскраво сприймати світ, керувати власним тілом, мімікою та жестами, передавати свій внутрішній стан, а також збагатити емоційний і чуттєвий дитячий світ.

Отже, якісні зміни в пізнавальній, креативній діяльності дітей відбуваються завдяки засобам сце-

нічно-пластичного прояву, розвитку вмінь і навичок основ хореографічного мистецтва.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Зосимова, К. (2020). Розвиток креативності учнів основної школи засобами образотворчого мистецтва. *Креативність особистості як фактор інноваційного розвитку суспільства*, 62–66.

Коломоєць, Т. Г. (2017). Розвиток творчості дітей дошкільного віку на заняттях з художньої праці. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка*, 149, 10.

Лавренчук, Т. (2018). Особливості розвитку креативності дітей підліткового віку. *Креативність особистості як фактор інноваційного розвитку суспільства*, 97–101.

Лимар, Ю. М., Мінакова, К. А. (2018). Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку засобами мистецтва. *Педагогіка і психологія сьогодення: теорія та практика*, 2, 82–86.

Оліяр, М. (2019). Методичні заходи формування творчої особистості учня початкової школи. *Освітні обрії*, 2 (49), 31–35.

Сосіна, В. Ю. (2018). Теорія і практика акторської майстерності. Львів: Львівський державний університет фізичної культури, 33.

Сурмяк, Ю. Р., Кудрик, Л. Г. (2017). Розвиток креативності учнів у навчально-виховному процесі.

Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ, 106–115.

Пономарьова, Г. Ф., Петриченко, Л. О., Полякова, І. В., Харківська, А. А. (2019). Технології розвитку креативних здібностей майбутніх учителів. Харків: Вид. О. А. Мірошніченко, 272.

Шевченко, І., Коберник, Г. (2019). Розвиток креативних здібностей молодших школярів. Інновації в освіті: здобутки та перспективи. Відновлено з <https://sno.udpu.edu.ua/index.php/naukovo-metodychna-robota/93-innovatsiyi-v-osviti-zdobutky-ta-perspektyvy-11-zhovtnia-2019-roku/343-rozvitok-kreativnikh-zdibnostej-molodshikh-shkolyariv>.

REFERENCES

Zosymova, K. (2020). Rozvytok kreatyvnosti uchniv osnovnoji shkoly zasobamy obrazotvorchogho mystectva. *Kreatyvnist' osobystosti yak faktor innovacijnogho rozvytku suspiljstva*, 62–66.

Kolomojecj, T. Gh. (2017). Rozvytok tvorchosti ditej doshkiljnogho viku na zanjattjakh z khudozhnjoji praci. *Visnyk Chernighivsjkogho nacionaljnogho pedagoghichnogho universytetu imeni T. Gh. Shevchenka*, 149, 10.

Lavrenchuk, T. (2018). Osoblyvosti rozvytku kreatyvnosti ditei pidlitkovoho viku. *Kreatyvnist' osobystosti yak faktor*

innovatsiinoho rozvytku suspiljstva, 97–101.

Lymar, Yu. M., Minakova, K. A. (2018). Rozvytok tvorchykh zdibnostei ditei doshkilnoho viku zasobamy mystetstva. *Pedahohika i psykholohiia sohodennia: teoriia ta praktyka*, 2, 82–86.

Oliiar, M. (2019). Metodychni zasady formuvannia tvorchoi osobystosti uchnia pochatkovoji shkoly. *Osvitni obrii*, 2 (49), 31–35.

Sosina, V. Yu. (2018). Teoriia i praktyka aktorskoji maisternosti. Lviv: Lvivskyi derzhavnyi universytet fizychnoi kultury, 33.

Surmiak, Yu. R., Kudryk, L. H. (2017). Rozvytok kreatyvnosti uchniv u navchalno-vykhovnomu protsesi. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, 106–115.

Ponomarova, H. F., Petrychenko, L. O., Poliakova, I. V., Kharkivska, A. A. (2019). Tekhnolohii rozvytku kreatyvnykh zdibnostei maibutnikh uchytelev. Kharkiv: Vyd. O. A. Miroshnychenko, 272.

Shevchenko, I., Kobernyk, H. (2019). Rozvytok kreatyvnykh zdibnostei molodshykh shkolyariv. Retrieved from <https://sno.udpu.edu.ua/index.php/naukovo-metodychna-robota/93-innovatsiyi-v-osviti-zdobutky-ta-perspektyvy-11-zhovtnia-2019-roku/343-rozvitok-kreativnikh-zdibnostej-molodshikh-shkolyariv>.

Стаття надійшла 11. 04. 2023 р.